

EZOTÉRIKUM ÉS EGZOTÉRIKUM

Miből fakad az ezotérikum és egzotérikum kettősségének általános szükséglete a vallásokban? Rejtettség, titok mint a hit fedezete.

Az ezotérikum–egzotérikum kérdésének jelentősége van a bizonyítás problémájának szempontjából is. A bizonyítás: beavatás egy tudásba, amely evidens a bizonyító számára, de annak a számára, akit a bizonyítással meg kell győzni erről az evidenciáról, még ezotérikum, mindaddig, míg be nem bizonyítják a számára az evidenciáját, tehát míg be nem avatják ebbe az evidens tudásba.

Az ezotérikum és egzotérikum megkülönböztetése egy kezdetközösség védekezése a kezdet eróziója ellen. Az ezotérikum kerítése véd ugyan a kezdet eróziója ellen, de nem véd az entropizálódása ellen. Ez ellen csak a kezdet *belső feszültségeinek* (vagy *feszültségének*) táplálása, életben tartása véd. Máskülönben erózió nélkül, belső megkövesedés következtében éri utól a kezdetet az entropizálódás.

Az ezotérikum és egzotérikum kettőssége egészen a teremtésgondolatig nyúlik. Azt, hogy Isten világot teremt, úgy is lehetne fogalmazni, hogy egzotérikumot teremt, az ezotérikum és egzotérikum feszültségét. Isten saját léte az ezotérikum. A teremtésgondolat implikálja, hogy Isten szakadékot teremt* (ez volna az a „semmi”, amiből a világot teremti!) és egy olyan létet (önmagához viszonyítva „más” létet! v.ö. Cusanus: „Isten a nem-más”¹), amelyet ez a szakadék választ el tőle annak ellenére, hogy mint saját fiziognómiai jele, órá utal, a teremtőjére (ennek a teremtménynek legmagasabb szintjére, az emberre kimondja a Biblia, hogy „Isten képmása”). A teremtés ténye tehát már magában foglalja, hogy Isten (a teremtő) titok (ezotérikum) a teremtmény (egzotérikum) számára: a teremtő rejtő jele. Ez az ezotérikum–egzotérikum kettősségének és egyben annak a gyökere, amit „szellemnek” nevezünk.

Ez egyébként alátámasztaná azt a feltevést is, hogy רוח אלהים ruáh elohím, Isten szelleme az egzotérikum Istenen belül (mint ahogy Jacob Böhme „das Böse in Gott”-ről beszél, „a Gonoszlól Istenben”). A szellem nőnemű formája utal erre, és arra, hogy Isten előtt *a szellem nőnemű*. Hogy nyelvtanilag a רוח ruáh kétnemű (és a görög „pneuma” semleges), arra utal, hogy az emberhez képest a szellem androgin valóság: férfi-feletti (és természetesen nő-feletti is). Ha pedig figyelembe vesszük a רוח ruáh רוה reváh-ként való olvasatának lehetőségét is, amely esetben a רוח „teret” jelent, megkapjuk azt az értelmezési lehetőséget, amely szerint a tér (az implikáló, vagy: a

* V.ö. az *Őstörténet* kéziratában a szakadékról, illetve hit és szakadék viszonyáról írottakkal.

¹ Nikolaus von KUES (CUSANUS): *de non aliud – Das Nichtandere*. In: Uő: *Sämtliche Werke*. . Band. Felix Meiner, . 444-565.

szubsztantívum a verbummal szemben, a határoló a határtalannal, a végesítő a végtelennel szemben) a szellemi lét női princípiuma. Ez esetben a ruáh mint kétnemű szellem azt is kifejezné, hogy az „egész” egyforma távolságban van férfitől és nőtől.

Isten saját léte az ezotérikum: ez annyit jelent, hogy Isten léte a *misztérium*. De „az egyetlen misztérium”, amiről Szabó Lajos beszél,² a teremtésgondolatra vonatkozik. A delta–ipszilon (Δ) pontra, tehát éppen a teremtésre. Az, hogy „misztérium”, feltételez valakit, aki előtt ez a „misztérium”: misztérium, rejtett, aki nincs beavatva a misztériumba. Nincs beavatva: ez végső fokon azt jelenti: *nem ismeri*. Tudhat róla, de nem ismerte meg (pleonazmus volna azt mondani: nem ismerte meg *teljesen*). Nem *azonosult* vele (abban az értelemben, hogy azonosulni valamivel annyi mint érzékenynek lenni iránta). Másrészt azt, hogy létezik szellem, úgy is megfogalmazhatjuk: nincs olyan misztérium, amelybe senki sem volna beavatva. Ha más nem, a misztérium maga be van avatva önmagába: azonos önmagával, érzékeny önmaga iránt („tökéletesen”), ismeri magát („tökéletesen”).

Hogy a világot Isten teremtette, azt jelenti: olyan teremtő, aki nem rejti el önmaga elől tudásának egy részét, de tudásának egy része elől elrejtí önmagát. Tudásának ez a része: a teremtett világ. Hogy a teremtő Isten tudásának e része elől elrejtí önmagát, a megismerés őstörténetének nyelvén úgy fogalmazható: a világ nem alany, hanem tárgy. „A világ mindannak az összessége, ami valamilyen alany tárgya lehet” – írtam az őstörténeti jegyzetekben. Ez most így explikálható: Isten az a megismerő alany, akinek tárgya a világ. Aki a világot megismeri, abban Isten a megismerő alany. Cogitor ergo cogito (gondoltatom, tehát gondolkodom).³ Ha ez agnoszticizmus, akkor gnosztikus agnoszticizmus. Másrészt éppen ennek a végső megismerő alannak elrejtőzése tudásának egy része elől az, ami *érzékelhető* tárggyá *testesíti* a világot. „A felejtés testképző” – írtam az őstörténeti jegyzetekben –, de maga a felejtés nem a tárgy aktivitása, hanem az alany rejtőző mozgása. Az, hogy a teremtő Isten elrejtí önmagát tudásának egy része elől, egyértelmű azzal, hogy tudásának ez a része szomatizálódik.

„Isten elrejtí önmagát tudásának egy része elől” – ennek a gondolatmenetnek kapcsolata a צִמְצוּם -mal („cimcum”-mal):

A צִמְצוּם (cimcum)-ban Isten egyre beljebb húzódik, hogy teret adjon a teremtett világnak,⁴ egyre rejtettebbé válik, ahogy kinyilatkoztatja magát. Ez az ezotérikum és egzotérikum viszonyának újabb aspektusára hívja fel a figyelmet. Feltéve, hogy az ezotérikum és egzotérikum viszonya

² SZABÓ Lajos: *Szemináriumi előadásai*, I. TYPOTEX, 1997. 172-3. V.ö. *Szabó Lajosról*. 2. fejezet.

³ Franz Xaver von BAADER szerint a descartesi „cogito ergo sum” csak így teljes: cogitor ergo cogito ergo sum (gondoltatom, tehát gondolkodom, tehát vagyok).

⁴ Jichák LURJA (1534–1572) kabbalista gondolata. צִמְצוּם (cimcum) = összehúzódás, v.ö. *Hagyomány és kinyilatkoztatás*.

gondolatra vonatkozik (mert több mindenre vonatkozhatik: érzelemre, akaratra, vágyra, szándékra, félelemre – és általában a létezőre!), amilyen mértékben egy gondolat ezotérikussá válik, vagyis beavatatlanok számára is érthetővé, olyan mértékben vonul vissza mindjárt önmaga belsejébe, növeszt új belső réteget, új ezotérikumot, amelyhez képest egykori ezotérikuma – most már ezotérikummá változott ezotérikuma – szintén ezotérikum. Ezt úgy is nevezhetjük: a titok megmaradásának elve (a misztérium megmaradásának, az ezotérikum megmaradásának elve). Ez a szimbólum genézise: mert a szimbólum rejtő jelek végtelen láncolatát rejtő jel. A szimbólum – amely emlékezés egy világkép növekedésének pillanatára*, vagy egyszerűen egy lét növekedésének pillanatára – befelé nő, és szüntelenül növekszik befelé: kifelé vedlik, sorra leveti külső rejtő jeleit, hogy egy eddig rejtett rejtő jel lépjen a helyébe. Ha van valami, ami a történelmet az időtől konkrétan megkülönbözteti, túl azon, amit az *Őstörténet*ben írtam, hogy tudniillik az idő kvalitatív metszete, ha tehát közelebről is meghatározható ez a kvalitás, ami a történelmet az időtől megkülönbözteti, úgy ezt a differentia specificát a szimbólumnak ebben a mozgásában kell keresnünk: két történelmi időegységet az különböztet meg egymástól, hogy a szimbólum más-más rejtett jelei válnak benne rejtővé, vagyis láthatóvá, vagyis más-más ezotérikus réteg válik benne ezotérikussá, és ezzel együtt más-más (külső) jellé még nem vált (belső) jelzettet növeszt befelé. Ez csak más (talán részletezőbb) fogalmazása annak, hogy a történelem fordítások története, a kezdet transzformációinak sorozata. (Hogy a történelem fordítások története, azt jelenti, hogy a kezdethez való viszony az értelmezés entrópiájának folyamatos legyőzése, feloldása a kezdet energiájával: szüntelen teremtés. *מחדש בכל יום מעשי בראשית*, mehadés behol jom maaszé berésit, minden nap megújítja a teremtés művét.) Ha feljebb azt mondtam, hogy az ezotérikum és ezotérikum viszonya gondolatra és több minden másra vonatkozik, most azt mondhatom: mindazt, amire az ezotérikum és ezotérikum viszonya vonatkozik, közös szóval szimbólumnak nevezhetjük.

Amilyen mértékben egy létező beavat saját létébe, létének lényegébe más létezőket, olyan mértékben vissza is vonul magába, rejtőzik is (a titok megmaradásának elve). Ha személyről van szó, ez az egyéniség megmaradásaként jelentkezik; erre utal Tauler „titkos kamrája”⁵. A szeretet és a belőle fakadó megértés nem szegényít, hanem gazdagít; nem pusztítja a különbségeket, hanem az azonosulás szolgálatába állítja. De talán összefüggésbe hozhatjuk ezzel – plasztikus példaként – a „menekülő vírusok” jelenségét is.

Az ember minden belső (pszichikus és pneumatikus) problémája visszavezethető ezotérikum

* Ez a szimbólum-meghatározásom magában foglalja a szellem legrelevánsabb jegyeit. Ezek a jegyek: az *önemlékeztetés* vagy önmagára eszmélés mint a szellem alaptevékenysége, a növekedés mint út az egész felé, és a világkép alakítása.

⁵ Tabor Béla Taulernak arra a gondolatára utal, amely szerint a szívnek van egy rejtett kamrája, ahova senki más be nem pillanthat.

és ezotériikum kettősségére: magában az egyénben rejlő kettősségére (ami persze megfelel személyiség és egyéniség kettősségének is). Az ezotériikum az egyén mindenkori azonosulási szintje. Az a rétege énjének, amelybe be van avatva. A felejtés és elfojtás, és a belső konfliktusok iránti érzékenysége abban gyökeredzik, ami *titok* számára. Ez kijelöli a terápia útját is.

Létszemlélet, világszemlélet, igazságszemlélet.

Egy igazságszemlélet köré kristályosodó ezotériikus kör kritériuma, hogy ne csak az igazság verbalizált tartalmát, hanem súlyát, emfázisát is asszimilálja. A raschkei⁶ értelemben vett mítosz köré kristályosodó ezotériikus kört az jellemzi, hogy az ezotériikum verbalizált tartalmát csak egy másik síkra – a létezés síkja helyett a történet, a *valóság* síkjára – kivetítve tudja befogadni, mert csak ennek a helyettesítő tartalomnak az emfázisát képes asszimilálni.

Mit tesz tehát az ezotériikus közösség? Az ezotériikum *súlypontját* tolja át egy másik síkra, távolabb a centrumtól, a periféria felé.

⁶ Hermann RASCHKE: *Das Christusmysterium. Widergeburt des Christentums aus dem Geiste der Gnosis*. Carl Schünemann Verlag, 1954.